

NY MUSIK

i samarbete med
Wärenstams

Claude Loyola Allgén

– djärv, oerhört djärv, men fri

Jesu, djupa såren dina (1941)

Tema med variationer (1939)

Preludium (1949)

O munde, volo te dimittere (1953)

Stråkkvartett nr. 1 (a-moll) op. 3 sats 2 (inledningskoralen)

Quartetto No. IV (1953)

IORE-kvartetten

Joar Skorpen, Teo William-Olsson – violin

Fredrik Mueller – viola

Chrichan Larson – cello

Söndag den 20 september 2020 kl. 16.00

Wärenstams, Borås

De allra första små styckena i **Claude Loyola Allgéns** (1920–90) gigantiska körproduktion är daterade hösten 1936. Redan året innan hade denne oförvägne yngling beskrivit sin konst som ”djärv, oerhört djärv, men fri”. Som de flesta tidiga verk präglas även dessa av en romantisk, mycket nordisk ton. Fem år senare är det kontrapunktikern Allgén som möter oss, i exempelvis *Jesu, djupa såren dina* (Djursholm 13/4 1941). Vid det laget har han börjat praktisera den livslånga egenheten att notera sina verk för blandad kör med fyra olika klaver, en för respektive stämma (vilket är praktiskt från tonsätterssynpunkt, men ett elände för körsångare). Men här framgår med all önskvärd tydlighet att Allgén inte är klavbunden; det rör sig visserligen i grunden om en strikt, fyrstämmig kanon, men han tvekar inte att göra några smärre justeringar för samklangens skull.

Eklog (e-moll) för piano (8 oktober 1939) har fått leverera material till den odaterade **Tema med variationer** för stråkkvartett. Detta verk finns dels som partitur i blyerts, dels som stämutskrift i bläck (även med en och annan fingersättning inskriven, varför man kan tänka sig att Allgén spelat igenom det med kamraterna). *Tema med variationer* har komponerats direkt i partituret, det kan man sluta sig till dels av det faktum att det suddats och ändrats, dels eftersom satserna är skrivna i ordningen Tema, Var I, II, V, IV, III. Följden har alltså ändrats i efterhand. I stämaterialet har ytterligare en variation, den sprudlande snabba Var VI, lagts till, gissningsvis för att avrunda med musik av tydligare avslutningskaraktär. Denna variation har dock av okänd anledning senare strukits, men inkluderas här. Stycket kan antas vara Allgéns första försök inom det gebiet som med tiden skulle bli det bredvid körmusiken mest dominerande.

Preludium för stråkkvartett (1949) ingår även i *Svit konkret*, en av två verkserier komponerade för konstutställningar med 1947 års män. I dessa ingår musik av idel måndagsgruppare: Sven-Eric Johanson, Sven-Erik Bäck, Göte Carlid, Karl-Birger Blomdahl, och så då Allgéns *Preludium* (vilket dock enligt källorna kallades *Konkretion I* – möjligtvis en tillfällig anpassning till ämnet för utställningen i fråga).

Mot slutet av stycket skall altviolinisten knacka på instrumentkroppen. Sven-Erik Bäck har berättat att när man repeterade inför ovan nämnda utställning, ropade Allgén högt och tydligt ”Kom in!” varje gång man kom till detta ställe.

I sin text ”Mellan extas och askes” berättar Mats Persson: Vid ett tillfälle, under tiden i Innsbruck, komponerade Allgén en hyllning till den avgående rektorn. Han skrev variationer över *Innsbruck, ich muss dich lassen* för stråkorkester eller -kvartett. ”Det var jag och några kamrater som skulle spela. Jag försökte skriva alla stämmor utom min egen så enkla som möjligt, för ingen av de andra kunde spela något vidare. Vi

framförde stycket vid avskedshögtiden i kapellet. Och så det lät! Fruktsansvärt!! Ja, det lät verkligen apa. Fullt av kvartstoner överallt! Efter framförandet kom rektorn fram till mig och sade beklagande: 'Allgén, ni måste verkligen vara en djupt disharmonisk människa!'. Under det att han berättade den här historien för mig formligen tjöt han av skratt. Så långt Mats Persson.

Den fullständiga titeln lyder *O munde, volo te dimittere – phantasia formae quinque variazionum supra melum Henrici Isaac*. Den första av de fem variationerna utgörs av den koralsats över Heinrich Isaacs melodi som Allgén skrev redan 1947.

Långt senare – mot slutet av 80-talet av piktoren att döma – gjorde Allgén en genomgripande revision av verket. Som alltid innebar det att melodiken tryfferades med mängder av ornament och att den rytmiska komplexiteten stegrades.

Hur Allgén egentligen förhöll sig till originalet är lite osäkert. Han brukade alltid dra in äldre versioner, men i några få fall gjorde han det inte – kanske glömde han det bara. *O munde, volo te dimittere* är ett av dessa verk.

Någon gång 1939–40, gissningsvis, komponerade Allgén den sannolikt första av sina båda stråkkvartetter med beteckningen ”nr 1 op 3”, den ofullbordade i a-moll. Av sats 2 existerar bara den inledande koralen. Denna tas senare över av F-dur-kvartetten med samma besiffring samt av ovanstående *Preludium*. I båda fallen förses stycket med en ny, betydligt djärvare, harmonisk skrud, men här klingar nu alltså originalversionen. Det är på försättsbladet till detta verk som Allgén citerar sin konfirmationspräst, Natanael Beskow: ”Fri är icke den, som gör vad som faller honom in. Utan fri är den, som har en fri själ, en okuvad vilja, den vars liv bestämmes inifrån och icke utifrån, den som har satt för sin inre människa ett mål, som han fullföljer även under de allra trängsta och svåraste förhållanden – den som dör obesegrad.” Detta alltså nedtecknat av en välbärgad yngling från Djursholm, som ju knappast kunde ana vad framtiden skulle bära i sitt sköte, och som så småningom skulle dö i yttersta armod – men obesegrad, definitivt.

En stråkkvartett är en stråkkvartett är en stråkkvartett. Nej, alldeles så enkelt är det inte i Allgén's fall. Han har efterlämnat sju ”officiella” kvartetter: No. II, III, IV, V, VI, II, VII. Redan där krånglar det till sig. Det finns alltså två stycken No. II. Därtill finns det som sagt två stycken nr. 1, ingen av dem offentliggjorda. Det finns också två nr. 3/No. III, varav den förras sjätte sats senare omarbetades till *Quartetto No. V*. Så där håller det på. Alla är de av ansenlig längd.

Allgén's omarbetningar innebar oftast utvidgning på alla ledder. Verken växte inte bara på längden, de blev tätare och mer komplicerade, såväl rytmiskt som melodiskt/

harmoniskt. Med undantag för No. II, vars andra version är daterad 1982, 40 år efter den första, har de såvitt bekant alla behållit sin ursprungliga datering. Härav kan vi alltså dra slutsatsen att kronologin inte är entydig. Att döma såväl av pikturen som musikens karaktär är exempelvis *Quartetto No. III* tillkommen efter *No. IV*, men det kan lika väl handla om en bearbetning av en tidigare förlaga.

När vi talar om Allgéns *Quartett No. IV* får vi till att börja med specificera vilken version som avses. Genom lyckliga omständigheter existerar nämligen tre kompletta versioner av detta verk. Originalen är daterat Holmiae (d.v.s. Stockholm) 8-7-53. Det omfattar 28 sidor, 427 takter, med en speltid av c:a 13:30. Denna version hör till det material som kunde räddas ur Allgéns hus efter den brand som tog hans liv. Musiken är i en sats, med ett tämligen oavbrutet fyrstämmigt flöde, musikantisk i karaktären.

Kvartetten bygger till stor del på motiv och melodier som hämtats från *Symfoni* för stråkar op. 9 (1941?), som i sin tur utgår från första satsen i *Stråkkvartett nr. 1 (a-moll)*. Därtill citerar förstaviolinerna i ett pillertrillaravsnitt *Linguis barbarorum – perpetuum mobile* för violin, fullbordat två månader före kvartetten, för övrigt ungefär samma avsnitt som dyker upp även i *Fantasia* för piano (1955). *Linguis barbarorum* stöps senare om till solostämman i Violinkonsertens tredje sats (1957). I *Quartetto No. IV* finns dessutom en ton av den lätt sötaktiga melodik som präglar *Romans* för violin och piano (1955), som ju i sin tur slutar som andrasats i violinkonserten. Som sagt, så där håller det på. Musiken är en komposthög där det puttrar och jäser. Allt material är användbart, högt som lågt, och återanvändbart, naturligtvis.

Den första revisionen var klar senast på våren 1956. Det kan utläsas av en dedikation på det exemplar som finns på Statens musikbibliotek: ”Till Dr Dir. Albin Johansson i djupaste tacksamhet från tonsättaren Claude Loy. Allgén, Stockholm, 17-4 1956”. Att döma av ett brev till österrikiska radion, daterat ”Innsbruck Jänner 1955” och funnet tillsammans med originalversionen, har alltså den första revisionen gjorts någon gång 1955–56. Kvartetten har nu vuxit till 67 sidor och en angiven speltid av 31 minuter. Musiken är fortfarande i en sats, men med lite fler capriciösa snedsteg. Några korta solokadenser är det enda som avbryter ett oupphörligt myller. Det är denna version som här framförs.

Den sista versionen är på 84 sidor. Den är till stora delar lik föregångaren. Förutom relativt sparsamt utvecklad rytmik och ornamentik, samt ett tillägg av sammanlagt 47,5 takter, består det nya i denna revision av fyra stora solokadenser, en för varje instrument. Enligt en notering i tonsättarens eget exemplar gjordes dessa ingrepp så sent som 1977, alltså nästan ett kvartssekel efter verkets tillkomst.